

**SECTION 3. GENERAL PEDAGOGY AND HISTORY OF PEDAGOGY**

DOI: 10.46299/ISG.2025.MONO.PED.1.3.1

**3.1 Головні тенденції та умови навчання іноземних мов в УНР у 1918-1920 роках**

**3.1.1. Передумови виникнення УНР та значення історичного моменту.**

Українська Народна Республіка (УНР) виникла в контексті глобальних змін, що охопили Європу після Першої світової війни та революційних подій у Російській імперії. Створення УНР стало логічним продовженням багатовікової боротьби українського народу за незалежність, яка включала як національно-визвольні рухи, так і прагнення зберегти культурну та мовну ідентичність.

Протягом століть українські землі перебували під владою різних імперій, що обмежувало можливості для розвитку української нації. У Російській імперії, яка контролювала більшу частину України, діяли численні заборони на використання української мови, видавничу діяльність та освіту. Водночас Австро-Угорська імперія, яка охоплювала Галичину, Буковину та Закарпаття, дозволяла певний рівень автономії, завдяки чому у західноукраїнських землях змогли сформуватися міцніші культурні й освітні традиції.

Лютнева революція 1917 року в Росії стала поштовхом для національних рухів на території колишньої імперії. В Україні ці події привели до створення Центральної Ради — представницького органу, що прагнув розвивати українську автономію. У листопаді 1917 року було проголошено Українську Народну Республіку у складі федеративної Росії, однак після початку агресії більшовиків Центральна Рада ухвалила Четвертий Універсал, який оголосив повну незалежність України 22 січня 1918 року.

Становлення УНР відбувалося в умовах політичної нестабільності та військових конфліктів. Молода держава зіткнулася з низкою викликів:

1. **Зовнішня агресія.** Радянська Росія не визнавала незалежності України, що призвело до початку українсько-радянської війни.

**2. Боротьба за міжнародне визнання.** УНР намагалася налагодити дипломатичні зв'язки з Німеччиною, Австро-Угорщиною, Францією, Великою Британією та іншими державами.

**3. Внутрішні конфлікти.** Політична боротьба між різними течіями — соціалістами, націоналістами та прихильниками федералізму — послаблювала державний апарат.

Попри ці труднощі, УНР запровадила низку реформ у політичній, економічній та соціальній сферах. Особлива увага приділялася освіті, адже вона розглядалася як ключовий елемент формування національної ідентичності.

Важливим аспектом діяльності УНР стала українізація освіти. Проголошення української мови державною створило передумови для розвитку національної школи. Почали відкриватися україномовні навчальні заклади, розроблялися нові навчальні програми, що враховували український культурний та історичний контекст.

Вивчення іноземних мов у цей час набуло особливого значення, оскільки молода держава прагнула інтегруватися у світовий політичний та економічний простір. Іноземні мови, такі як англійська, німецька та французька, стали обов'язковими у навчальних програмах багатьох шкіл і університетів.

Проголошення УНР стало поворотним моментом в історії українського народу. Попри короткий період існування, молода республіка продемонструвала прагнення до незалежності, відродження національної культури та створення ефективної системи освіти. Цей досвід став важливим етапом у боротьбі за українську державність, заклавши основи для подальших реформ у сфері освіти.

### **3.1.2. Загальні методи навчання іноземних мов у період 1918–1920 років**

У період існування Української Народної Республіки (1918–1920 роки) система освіти перебувала в стані формування, водночас відображаючи впливи попередніх імперських моделей. У цих умовах навчання іноземних мов стало важливою частиною освітньої політики, спрямованої на підвищення культурного рівня суспільства та забезпечення міжнародної інтеграції.

Вивчення іноземних мов у цей час здебільшого проводилося за методами, які успадкувалися від Австро-Угорської та Російської імперій. У навчальних закладах широко застосовувалися граматико-перекладний метод і аналітичний підходи до вивчення мов.

Тому значна кількість закладів освіти продовжували користуватися англомовними підручниками іноземних науковців. Наприклад, це був комплексний навчальний посібник «Essentials of English - First Book» Pearson H. and Kirchway M. (1914) [36] опублікований на початку 20-го століття у США. В ньому пояснювалися англомовні граматичні явища і надавалися такі приклади і вправи, які сприяли використанню отриманих знань на практиці в процесі читання текстів, їх граматично нормативного переказу та обговорення. Іншими відомими підручниками того часу були: Берліц М. «Метод Берліца у навчанні сучасним мовам» (1897) [37], Готфрид Г. «Новий спосіб навчитися читати, писати та говорити англійською мовою, 73 уроки» (1898) [38], Ланген Я. «Метода Робертсона. Практичні уроки французької мови з їх граматичним обзором» (1894) [39]. Підручники згаданих авторів найчастіше були англомовними, вони виконували подвійну функцію: 1) навчали тому, що зазначалося в їх назвах; 2) розвивали здатність розуміння англомовної, французькомовної інформації для удосконалення практичних іншомовних умінь. Основні методи навчання включали:

1. **Граматико-перекладний метод.** Учні вивчали граматичні конструкції іноземної мови через запам'ятовування правил і переклад текстів. Цей підхід дозволяв засвоювати основи мови, але обмежував розвиток усного мовлення.

2. **Аналітичний підхід.** Передбачав поділ мовного матеріалу на складові частини та аналіз їхніх функцій. Велика увага приділялася порівнянню з рідною мовою.

3. **Читання текстів.** Читання автентичних або адаптованих текстів використовувалося для засвоєння лексики та структури мовлення. Практикувалися перекази прочитаного, письмові твори та есе.

Університети, реальні школи, гімназії та інститути шляхетних дівчат пропонували навчальні курси з іноземних мов. У навчальних програмах були представлені як класичні мови (латина, грецька), так і нові європейські (англійська, німецька, французька). Особливу увагу приділяли латині, яка з XIII століття залишалася важливою для наукових і дипломатичних контактів. Університети в Києві, Харкові, Одесі та Львові були основними осередками вивчення іноземних мов, пропонуючи курси як базового, так і поглибленого рівня.

Вивчення іноземних мов відігравало важливу роль у формуванні культурної компетенції. Знання мов відкривало доступ до європейської науки, літератури та культури, сприяло створенню літературних клубів, у яких проводилися обговорення та читання текстів різними мовами. Вивчення іноземних мов розглядалося як інструмент інтеграції до європейського освітнього та культурного простору.

Попри значну залежність від старих підходів, освітяни УНР робили спроби реформувати методи навчання. Зокрема, акцентували увагу на необхідності розвитку усного мовлення та створення україномовних підручників, адаптованих до потреб місцевого населення. У деяких навчальних закладах почали застосовувати комунікативний підхід, який передбачав практику спілкування з носіями мови, але такі ініціативи були обмеженими через відсутність належної інфраструктури.

Таким чином, період 1918–1920 років став важливим етапом у розвитку іншомовної освіти в Україні. Попри вплив імперських традицій, цей час ознаменувався пошуком нових підходів до навчання, які заклали основи для подальшого вдосконалення системи освіти.

### **3.1.3. Особливості навчання в західній Україні**

Навчання іноземних мов у західній Україні в період 1918–1920 років мало свої особливості, пов'язані із тривалим перебуванням регіону під впливом Австро-Угорської імперії. Освітня система в цьому регіоні була більш

розвинутою порівняно зі східними та південними територіями, а також орієнтованою на європейські стандарти. Завдяки близькості до Західної Європи, знання іноземних мов тут вважалося обов'язковим елементом освіченості.

У Західній Україні широко застосовувалися два основних підходи до вивчення мов:

1. **Дедуктивний підхід.** Використовували аналітичний граматико-перекладний метод, який полягав у розкладанні мовної системи на складові частини та їхньому детальному аналізі. Учні заучували правила граматики, виконували вправи на побудову речень і перекладали тексти.

2. **Індуктивний підхід.** Поширений у формі прямого методу, орієнтованого на практику спілкування. Уроки з використанням цього методу передбачали читання, аудіювання та відтворення текстів безпосередньо мовою, що вивчалася, мінімізуючи використання рідної мови.

Велику увагу приділяли читанню автентичних текстів, які добирали з урахуванням лексичного та граматичного матеріалу. Спочатку учні читали адаптовані уривки, а згодом переходили до оригінальних творів європейської літератури. Популярними були твори французьких, німецьких та англійських авторів. Використовували підручники, видані в Австро-Угорщині, які часто базувалися на німецькомовній та угорськомовній основі.

Такі труднощі у навчанні українців спонукали Міністерство Освіти УНР перевидати існуючі підручники для вживання в них україномовної основи навчання. Такими підручниками були: Гаспі Т. «Англійська розмовна граматики» (Gaspey T. «Englische Conversations Grammatik», 1883) [40], Баудіш Ю., Кельнер Л. «Англійська граматики Зонненбурга. 2-ге видання» (Baudisch J., Kellner L. «Sonnenburg Englische Grammatik. 2. Aufl.», 1895) [41], Свобода В. «Основний підручник з англійської мови для реальних шкіл» (Swoboda W. «Elementarbuch der englische Sprache für Realschulen», 1903) [42], Свобода В. «Англійська хрестоматія» (Swoboda W. «English Reader», 1905) [43], Еллінгер Дж., Батлер А. «Підручник з англійської мови» (Ellinger J., Butler A. J. «Lehrbuch der englische Sprache», 1907) [44]. Аналіз цих навчальних матеріалів засвідчив раціональний

підхід їх авторів до удосконалення: 1) аналітичного *граматико-перекладного методу* шляхом читання, відтворення і обговорення змісту різноманітних текстів; 2) інтуїтивно-мовленнєвого *прямого методу* шляхом пояснення мовних явищ, їх семантизації рідною мовою учнів. У подальшому синтез цих двох методів із зазначеними формами їх модифікації трансформувались у *свідомо-порівняльний метод* Щерби Л. (1974) [45], нарис якого почали використовуватися в закладах середньої та вищої освіти як експериментальні наприкінці 1919 року в західній частині УНР. Він увібрав у себе свідоме, практичне засвоєння мовного матеріалу і використання його в усіх видах мовленнєвої діяльності.

Граматичні вправи охоплювали всі види мовної діяльності: читання, письмо, переклад та усне мовлення. Учні вивчали дієвідмінювання, побудову складних речень та особливості вживання граматичних конструкцій у різних контекстах. Особлива увага приділялася письмовій практиці, зокрема переказам, творам і перекладам.

Вивчення іноземних мов у західній Україні було тісно пов'язане з культурною інтеграцією. Учні не лише вивчали мову, але й знайомилися з культурними особливостями народів, мови яких вони засвоювали. У школах організовували тематичні вечори, на яких учні декламували поезію, ставили театральні вистави та проводили дискусії мовами, які вивчали.

Вже в середині короткого часу існування УНР у її західній частині почали з'являтися нові пропозиції щодо удосконалення методів навчання іноземних мов від таких українських дослідників як Потебня О. (1862) [46], видатного українського мовознавця, філософа, педагога; Короленко В. (2004) [47], українського педагога, методиста, освітнього діяча; Сікорського М. (2017) [48], українського педагога, відомого своїми педагогічними ідеями та дослідженнями з методики викладання мов; Шахматого О. (1922) [49], видатного українського мовознавця, філолога і педагога.

На відміну від інших регіонів України, у західній частині країни був ширший доступ до носіїв мови. Це стало можливим завдяки тісним економічним

і культурним зв'язкам із сусідніми країнами Європи. Носії мов часто брали участь у навчальному процесі як викладачі або запрошені гості, що сприяло розвитку навичок усного мовлення.

Попри позитивні тенденції, система навчання мала певні недоліки. Зокрема, акцент на граматиці часто переважав над розвитком усного мовлення. Крім того, через брак україномовних підручників використовували навчальні матеріали з Австро-Угорщини, що ускладнювало засвоєння мови.

Таким чином, навчання іноземних мов у західній Україні відзначалося високим рівнем організації, орієнтацією на європейські методики та інтеграцією культурного компонента. Цей регіон став важливим осередком для розвитку іншомовної освіти, заклавши підґрунтя для подальших освітніх реформ.

#### **3.1.4. Особливості навчання в центральній та північній Україні**

У центральній та північній частинах Української Народної Республіки система навчання іноземних мов формувалася під впливом попередньої освітньої практики Російської імперії. Цей регіон залишався культурним і адміністративним центром УНР, що накладало відбиток на організацію освітнього процесу. Київ, як столиця, відігравав ключову роль у запровадженні нових освітніх стандартів.

На відміну від західної України, де активно впроваджували європейські підходи, у центральній і північній частинах країни домінував граматико-перекладний метод. Учні зосереджувалися на вивченні граматичних правил і виконанні письмових завдань, таких як переклад і складання текстів. Основна увага приділялася письмовим навичкам, а усне мовлення часто залишалося поза увагою через брак носіїв мови та відповідних ресурсів.

Проте в деяких освітніх закладах намагалися доповнювати традиційний підхід елементами комунікативного методу, наприклад, організовуючи розмовні клуби та літературні гуртки, де обговорювали твори іноземною мовою. Такий підхід зустрічав підтримку в університетах Києва, Чернігова та Житомира, які прагнули запроваджувати інноваційні методики.

Підручники, які використовувалися в навчальному процесі, здебільшого мали російськомовну основу. Це були переклади європейських навчальних посібників або матеріали, видані в Російській імперії. В умовах становлення УНР робилися спроби створення україномовних посібників, однак через короткий період існування республіки ця ініціатива не була реалізована в повному обсязі.

Хоча окремі наукові розробки українських дослідників тих часів відомі сьогодні. Це – «Посібник для вивчення англійської мови», автор Крет Я. (1931) [50]; «Початковий підручник французької мови», автор Русова С. (1918) [51]; «Посібник для вивчення німецької мови», автор Кушнір В. (1925) [52]; «Посібник для вивчення латинської мови», автор Нетушил І. (1880) [53]. Ці науковці наполягали як найскорішому впровадженні практичних методів навчання іноземних мов в середні та вищі навчальні заклади. Їх досягненням було видання експериментальних підручників з навчання англійської мови за *свідомо-порівняльним методом* Щерби Л. [45], який вже успішно використовувався у школах західної частини УНР. Набуваючи все більшу незалежність, керівництво освіти в цих частинах країни вже широко використовувало україномовну основу навчання.

Популярними були посібники з англійської, французької та німецької мов, що містили граматичні таблиці, тексти для перекладу та вправи для закріплення лексики. Зокрема, у Києві використовували підручники авторів, які раніше працювали в імперських закладах освіти, адаптуючи їх до українських реалій.

Реальні школи, гімназії та інститути шляхетних дівчат були основними освітніми закладами, де вивчали іноземні мови. Уроки часто складалися з двох частин: теоретичної, під час якої пояснювали граматику, та практичної, яка включала виконання вправ і переклад текстів. Заняття носили переважно формальний характер, що відповідало традиціям попередньої імперської системи.

Вивчення іноземних мов у центральній Україні мало значний соціокультурний вплив. Завдяки знанню мов учні та студенти отримували доступ до європейської науки та літератури. У Києві існували літературні гуртки, які



сприяли популяризації французької, німецької та англійської мов. На таких зустрічах обговорювали твори західних авторів, розширюючи горизонти учасників і розвиваючи їхній інтелектуальний потенціал.

Основними проблемами навчання були брак ресурсів, обмежений доступ до носіїв мов та недостатня кількість україномовних підручників. Попри зусилля освітян, система залишалася значною мірою залежною від методик Російської імперії, що уповільнювало інтеграцію сучасних європейських підходів.

Таким чином, центральна та північна частини УНР стали регіонами, де освіта перебувала в перехідному стані. З одного боку, зберігалися традиційні підходи до навчання, з іншого — робилися спроби впроваджувати інноваційні методи. Це заклало підґрунтя для подальшого розвитку системи освіти в Україні

### **3.1.5. Особливості навчання в південній Україні**

Південна Україна, з її багатонаціональним складом населення та географічним положенням, відігравала важливу роль у розвитку іншомовної освіти в період існування УНР. Такі міста, як Одеса, Херсон, Миколаїв і Севастополь, були великими центрами торгівлі, культури та науки, що зумовлювало особливу потребу у вивченні іноземних мов.

Південний регіон завжди вирізнявся своєю етнічною різноманітністю. На цих територіях проживали українці, росіяни, євреї, болгари, греки, турки, німці, поляки та інші народи. Мовна багатоманітність стала характерною ознакою регіону, особливо в таких містах, як Одеса, де можна було почути французьку, німецьку, англійську, італійську та навіть грецьку мови. У середовищі, де багатомовність була нормою, знання іноземних мов стало практичною необхідністю, особливо для купців, чиновників і освічених верств населення.

У південній Україні іноземні мови мали не лише академічне, а й повсякденне застосування. У портах Одеси та Миколаєва велося інтенсивне спілкування англійською, французькою та італійською мовами. Торгівля, укладання договорів, ділове листування та переговори з представниками іноземних компаній вимагали знання мов. Моряки, службовці та підприємці

активно використовували практичні курси, спрямовані на розвиток комунікативних навичок.

Одеса, яка вважалася культурним і освітнім центром, виділялася особливим підходом до іншомовної освіти. У місті діяли приватні мовні школи та курси, де викладали носії мов. Наприклад, на курсах французької мови заняття проводили запрошені гувернантки та педагоги з Франції. Вони навчали учнів спілкуванню через діалоги, театральні постановки та моделювання реальних ситуацій.

Вони займалися освітою та вихованням дітей і тим самим створювали франкомовне середовище, завдяки якому їх вихованці швидко набували вмінь франкомовного спілкування на основі багаточасового слухання іноземного мовлення та відтворення почутого. Дорослі люди навчалися французької на основі підручників Берліца М. «Перша книга для навчання сучасним мовам. Французька мова для дорослих» (1903) [54], Брейль І. «Ілюстрований курс французької мови» (1910) [55], Ляріве & Слейри «Другий рік навчання граматиці французької мови» (1912) [56].

Методика викладання в південній Україні поєднувала традиційні та новаторські підходи:

1. **Граматико-перекладний метод.** У гімназіях і реальних училищах використовували підручники, адаптовані з матеріалів Російської імперії. Основна увага приділялася перекладу текстів, вивченню граматики та написанню переказів.

2. **Комунікативний підхід.** Цей метод поширювався у приватних мовних школах, де носії мов навчали спілкуванню через практику побутових і професійних діалогів. Вивчення базувалося на повторенні готових фраз і їх використанні в реальних життєвих ситуаціях.

Одеса була провідним центром розвитку іншомовної освіти. Одеський національний університет пропонував курси англійської, французької та німецької мов, де навчання базувалося на поєднанні теоретичного і практичного підходів. Літературні гуртки організовували обговорення творів іноземними

мовами, що сприяло формуванню культурної компетенції. У місті також проводилися багатонаціональні культурні заходи, які заохочували до міжкультурного діалогу.

Попри позитивні тенденції, система навчання іноземних мов мала значні труднощі, такі як брак кваліфікованих кадрів, обмеженість ресурсів та політична нестабільність.

Південна Україна у період 1918–1920 років стала унікальним регіоном, де іншомовна освіта розвивалася в умовах багатокультурного середовища. Завдяки активному використанню іноземних мов у повсякденному житті регіон став прикладом інтеграції освіти та практичних потреб населення. Попри виклики, південний регіон відіграв важливу роль у формуванні підходів до вивчення іноземних мов, які зберегли свою актуальність і надалі.

### **3.1.6. Особливості навчання у східній Україні**

Східна Україна у період існування УНР мала значний освітній потенціал, але водночас її система навчання перебувала під впливом спадщини Російської імперії. Регіональні центри, такі як Харків, Полтава, Катеринослав (сучасний Дніпро), були важливими освітніми осередками, проте домінування російської мови та відсутність прямого контакту з європейськими країнами обмежували розвиток іншомовної освіти.

Протягом кількох століть східна Україна перебувала під впливом освітньої системи Російської імперії, що формувала навчальні програми з акцентом на російську мову як мову міжнаціонального спілкування. Іноземні мови вважалися другорядними дисциплінами, і їхнє вивчення часто обмежувалося теоретичними аспектами. Уроки мови здебільшого включали вивчення граматичних правил, переклад текстів і виконання письмових завдань.

Після проголошення незалежності УНР у 1918 році система освіти в східній Україні залишалася залежною від російськомовних підручників. Наприклад, популярними були посібники, створені у дореволюційний час, такі як «Essentials of English» Генрі Пірсона, що базувалися на російськомовній

основі. Переклади іноземних текстів часто виконувалися не на українську, а на російську мову, що створювало додаткові труднощі для учнів.

Основний метод, який застосовували у навчальних закладах східної України, був граматико-перекладний. Він передбачав:

1. **Заучування граматичних правил.** Учні вивчали складні конструкції іноземної мови, зосереджуючись на синтаксисі та морфології.

2. **Читання текстів.** Навчальні програми включали адаптовані тексти, які містили лексичний і граматичний матеріал для засвоєння. Учні часто виконували завдання з перекладу текстів на рідну мову.

3. **Розвиток письмових навичок.** Учні писали реферати, есе та перекази текстів, що сприяло розвитку академічного стилю письма, але не підтримувало усне мовлення.

Попри переважання теоретичного підходу, в окремих освітніх установах почали запроваджувати елементи комунікативного методу. Зокрема, у Харкові організовували мовні гуртки, де студенти практикували розмовне мовлення, обговорюючи літературні твори іноземною мовою. Такі ініціативи були новаторськими для регіону, однак залишалися поодинокими.

Практичне використання іноземних мов у східній Україні було обмеженим через відсутність постійних контактів із носіями мов. У порівнянні із західними та південними регіонами, де існувала багатонаціональна спільнота, у східній Україні можливості для спілкування іноземними мовами були значно вужчими.

Проте в університетах Харкова та Полтави активно перекладали наукові праці європейських авторів, що сприяло розширенню лексичного запасу студентів і знайомству з міжнародною науковою думкою. У деяких навчальних закладах організовували лекції та семінари з літератури іноземною мовою.

Східна Україна стикалася з низкою системних проблем, які впливали на якість навчання іноземних мов.

Попри виклики, освітяни східної України намагалися модернізувати методи викладання іноземних мов. Викладачі університетів Харкова розробляли курси з елементами свідомо-порівняльного методу, який включав порівняння

граматичних конструкцій іноземної та української мов. У Полтаві проводили експериментальні заняття, на яких учні вивчали мову через читання художньої літератури та обговорення її змісту.

Східна Україна у 1918–1920 роках перебувала у складних умовах освітніх трансформацій. З одного боку, регіон залишався залежним від імперських традицій, з іншого — робилися спроби реформувати навчальний процес і впроваджувати нові методи викладання. Попри обмежені ресурси, освітяни заклали підґрунтя для подальшого розвитку іншомовної освіти в регіоні.

### **3.1.7. Аналіз основних відмінностей у підходах до навчання по регіонах**

Навчання іноземних мов у період існування УНР (1918–1920) суттєво відрізнялося залежно від регіону. Географічне положення, історичні обставини, культурні впливи та рівень розвитку освітньої системи кожного регіону визначали підходи до викладання. Західна, центральна, північна, південна та східна Україна демонстрували різні моделі навчання, які відображали як вплив імперських традицій, так і прагнення до інновацій.

#### **Західна Україна: вплив європейських методик**

У західній Україні, яка тривалий час перебувала під впливом Австро-Угорської імперії, навчання іноземних мов базувалося на європейських стандартах. Використання граматики-перекладного методу поєднувалося з індуктивним підходом, орієнтованим на розвиток усного мовлення. Учні заучували граматичні правила та перекладали тексти, але водночас практикували розмовні навички через драматичні постановки та дискусії.

Значна частина шкіл і університетів використовувала підручники, адаптовані з німецької та австрійської систем освіти. Пряма методика, що передбачала спілкування безпосередньо іноземною мовою, поступово витісняла традиційні підходи. Контакти з носіями мов, доступ до європейської літератури та регулярні культурні заходи сприяли формуванню високого рівня мовної компетенції.

### **Центральна та північна Україна: перехідний етап**

Центральні та північні регіони України перебували в стані переходу від імперської системи до нових освітніх стандартів. Навчання іноземних мов тут здебільшого обмежувалося теоретичними аспектами. Основний метод викладання — граматико-перекладний — зосереджувався на вивченні правил і перекладі текстів.

Попри вплив імперських традицій, у Києві та Чернігові намагалися впроваджувати інноваційні підходи, зокрема комунікативний метод. Університети проводили літературні гуртки, де обговорювали твори французькою, німецькою чи англійською мовами. Проте брак україномовних підручників і ресурсів суттєво уповільнював розвиток іншомовної освіти.

### **Південна Україна: багатокультурне середовище**

Південна Україна вирізнялася багатонаціональним населенням і тісними зв'язками з іноземними державами через морські порти. Це створювало унікальні умови для навчання іноземних мов. На відміну від інших регіонів, тут іноземні мови використовувалися не лише в навчальних закладах, а й у повсякденному житті. Англійська, французька, італійська мови були важливими для торгівлі, морської справи та дипломатії.

Приватні мовні школи та курси, організовані носіями мов, сприяли поширенню комунікативного методу, що орієнтувався на практичне використання мов. Наприклад, в Одесі широко застосовували інтерактивні методики, такі як діалоги, рольові ігри та моделювання реальних ситуацій.

Відкриття мовних шкіл в УНР сприяло поширенню знань іноземних мов серед населення. Ці заклади надавали можливість вивчати англійську, французьку, німецьку, італійську та інші мови. Головною метою мовних шкіл було не лише навчання граматики й лексики, а й розвиток навичок усного мовлення, необхідних для дипломатичної, торгівельної та культурної діяльності. У навчальному процесі використовували кілька провідних методик, адаптованих до українських реалій. Основні методи навчання в цих школах резонували або базувались на:

**1. Усно-слуховому методі Пальмера Г. (1916) [57].**

Цей метод базувався на повторенні мовних конструкцій, прослуховуванні текстів і їхньому подальшому відтворенні. Викладачі створювали ситуації, що імітували реальне спілкування, заохочуючи учнів активно використовувати мову. Метод Пальмера підходив для вивчення побутової та ділової лексики, однак у мовних школах УНР він був спрощений. Часто пояснення граматики й переклад нових слів здійснювалися українською мовою, щоб полегшити засвоєння матеріалу.

**2. Аудіо-лінгвальному методі Фриза Ч. та Ладі Р. (1967) [58].**

Попри те, що цей метод виник пізніше, його елементи вже застосовувалися в мовних школах УНР. Основою методу були вправи на повторення фраз і речень, акцент на правильну вимову та структуру речень. У мовних школах використовували фразові словники, що містили готові конструкції для повсякденного спілкування. Учні заучували такі фрази напам'ять, а під час занять тренували їх використання в конкретних контекстах, наприклад, під час рольових ігор.

**3. Аудіо-візуальному методі Рівана П., Мишеа Р. та Губериної П. (1956) [59], (1964) [60].**

Ця методика полягала у використанні візуальних і слухових матеріалів для засвоєння мови. Хоча повна концепція аудіо-візуального методу сформувалася пізніше, в УНР уже використовували його елементи. Наприклад, у школах демонстрували ілюстровані книги, зображення та діаграми, що супроводжувалися текстами іноземною мовою. Учні слухали аудіозаписи (якщо технічне обладнання це дозволяло), повторюючи почуті слова й речення. Такий підхід допомагав асоціювати нові слова з конкретними візуальними образами, що полегшувало їх запам'ятовування.

**4. Свідомо-порівняльному методі Щерби Л. (1974) [45].**

У мовних школах УНР також застосовували елементи цього методу, які передбачали порівняння іноземної та рідної мов. Учні пропонували аналізувати граматичні й лексичні конструкції, знаходити схожості й відмінності

між ними. Наприклад, порівняння часів англійської мови із формами українських дієслів допомагало краще зрозуміти їхнє вживання. Хоча метод Щерби Л. отримав завершену концепцію значно пізніше, його основи вже закладалися у навчальному процесі того часу.

### **Адаптація методик до умов УНР**

Зазначені методики рідко використовувалися в їхній повній відповідності до оригінальних концепцій. Умови УНР, обмежені ресурсами й браком кваліфікованих викладачів, змушували спрощувати й адаптувати підходи до навчання. Наприклад:

- **Усно-слуховий метод** часто доповнювався поясненнями українською мовою.
- **Аудіо-лінгвальний підхід** зводився до механічного повторення готових фраз із мінімумом граматичних пояснень.
- **Аудіо-візуальний метод** обмежувався використанням друкованих ілюстрацій через нестачу технічного обладнання.

Попри ці обмеження, мовні школи стали важливим інструментом у поширенні знань іноземних мов. Вони сприяли розвитку практичних навичок мовлення, особливо серед фахівців, які працювали в торгівлі, дипломатії чи культурній сфері.

### **Східна Україна: спадщина імперської системи**

Східна Україна залишалася під значним впливом російської імперської системи. Основний акцент у навчанні іноземних мов робився на теоретичному засвоєнні граматики та перекладі текстів. Практичне використання мов було обмеженим через відсутність регулярних контактів із носіями.

Попри це, у Харкові та Полтаві проводилися спроби впровадити нові підходи до навчання, такі як порівняльний метод, що поєднував аналіз граматичних конструкцій різних мов із їхнім практичним застосуванням. Університети популяризували переклад іноземної літератури, що сприяло розширенню світогляду студентів.



### **Основні відмінності між регіонами**

1. **Методика викладання.** Західна Україна використовувала прогресивні європейські методи, тоді як східна орієнтувалася на імперські традиції. У південному регіоні переважали практичні методи, пов'язані з потребами торгівлі та дипломатії.

2. **Ресурси та підручники.** Західні регіони мали доступ до австрійських і німецьких підручників, у той час як у центрі та на сході використовували російськомовні матеріали. У південній Україні популярністю користувалися міжнародні посібники.

3. **Практичне застосування.** У південній Україні мови активно використовувалися в побуті й бізнесі, у той час як у східних регіонах їх практичне використання було мінімальним.

Аналіз навчання іноземних мов у регіонах УНР демонструє значну варіативність підходів. Західна й південна Україна лідирували в інтеграції іноземних мов у повсякденне життя та освіту, тоді як центральні й східні регіони залишалися залежними від імперських традицій. Ці відмінності заклали підґрунтя для подальшого розвитку освітніх реформ в Україні.

#### **3.1.8. Висновок**

Період існування Української Народної Республіки (1918–1920) став важливим етапом у розвитку іншомовної освіти в Україні. Попри короткий термін існування держави, закладені у цей час освітні ініціативи суттєво вплинули на подальше формування системи навчання іноземних мов. Аналіз освітньої ситуації показує, що підходи до викладання іноземних мов суттєво різнилися залежно від регіону, що було зумовлено історичними, культурними та соціально-економічними факторами.

Одним із головних досягнень того періоду стало усвідомлення важливості знання іноземних мов для національного розвитку. Уряд УНР намагався інтегрувати сучасні освітні методики, зокрема адаптуючи європейські практики до потреб українських шкіл і університетів. Викладання іноземних мов у західній

та південній Україні досягло значних успіхів завдяки використанню прогресивних методик, таких як прямий і комунікативний підходи.

Популярність англійської, німецької, французької мов у південних регіонах, зокрема в Одесі, свідчить про високий рівень попиту на практичне володіння мовами, що пов'язано з активними економічними та культурними контактами. Західна Україна продемонструвала успішний синтез традиційних і новаторських підходів до навчання, що сприяло розвитку комплексної мовної компетенції учнів і студентів.

Досвід УНР заклав основи для подальшого розвитку іншомовної освіти в Україні. Вивчення іноземних мов стало не лише інструментом освітнього зростання, а й важливим елементом національної ідентичності. Воно допомагало формувати культурний і політичний діалог із Європою, що зберігає актуальність і сьогодні.

Період 1918–1920 років також підкреслив важливість міжкультурної комунікації. Контакти з європейськими державами вимагали знання іноземних мов, а обізнаність із культурою інших народів сприяла розширенню світогляду українців. Умови, створені в цей час, стали підґрунтям для відновлення й удосконалення системи іншомовної освіти в наступні періоди української державності.

Іншомовна освіта за часів УНР була важливим елементом освітньої системи, що, попри виклики, демонструвала поступовий розвиток і прагнення до інтеграції у світовий простір. Регіональні особливості та відмінності у підходах до викладання відобразили багатогранність освітньої політики УНР, що, в свою чергу, створило унікальний досвід, цінний для сучасної України.